

УДК 312.23

Воят Л. І., с.н.с. НЛ з проблем кадрового
забезпечення діяльності ОВС
ННІПФПГБВВ НАВС, майор міліції

Психологічне забезпечення діяльності працівників міліції в умовах необхідної оборони

Розглянуто актуальну проблему психологічної підготовки працівників міліції до дій у ситуаціях необхідної оборони та проаналізовано різні підходи визначення поняття «готовність до професійної діяльності».

Ключові слова: необхідна оборона, психологічна підготовка, готовність до професійної діяльності, впевненість у собі.

Рассмотрена актуальная проблема психологической подготовки работников милиции к действиям в ситуациях необходимой обороны и проанализированы различные подходы определения понятия «готовность к профессиональной деятельности».

Ключевые слова: необходимая оборона, психологическая подготовка, готовность к профессиональной деятельности, уверенность в себе.

Considers the actual problem of psychological training of police officers to act in self-defense situations and analyzes different approaches the definition of "readiness for professional activity."

Keywords: self-defense, psychological training, readiness for professional activity, confidence.

Актуальність теми. Право на необхідну оборону є одним з основних прав людини, гарантованих Конституцією України. Життя і здоров'я людини визнаються найвищою цінністю, і держава зобов'язана забезпечувати їх захист. Це гарантоване ст. 27 Основного Закону України: кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

На нашу думку, вдосконалення та застосування законодавства про необхідну оборону є важливою умовою залучення населення до протидії злочинності, а випадки необгрунтованих обвинувачень осіб, які захищалися, порушують не лише їх права, свободи та законні інтереси, а й негативно впливають на суспільство загалом.

Відповідно, ми пов'язуємо профілактичні заходи щодо протидії злочинності з посиленням законних можливостей громадян чинити опір злочинним виявам, у тому числі й за умов необхідної оборони. Для більш ґрунтовних висновків доцільно визначити особливості психологічної підготовки працівників міліції до дій у ситуаціях необхідної оборони, а також висвітлити можливості й межі використання спеціальних психологічних знань стосовно ситуацій, пов'язаних з необхідною обороною.

Ступінь розробленості. Дослідженню зазначених обставин у світовій психологічній науці ця проблема висвітлювалась у роботах В. Ромека, Андре Сальтера, Дж. Вольпе, А. Лазаруса.

Виклад основного матеріалу. Ґрунтуючись на наявних у науковій літературі підходах [1; 3; 4; 5], надамо визначення психологічної підготовки працівників міліції до дій у ситуаціях необхідної оборони як цілеспрямованого та спеціалізованого стосовно умов професійної діяльності виду психологічної підготовки, що являє собою організований і систематичний процес, спрямований на формування й розвиток у працівників системи знань, умінь, навичок і професійно значущих психологічних якостей, які забезпечують ефективне розв'язання професійних завдань у ситуаціях необхідної

оборони, а також успішне подолання психологічних труднощів, що при цьому виникають.

Результатом такої підготовки повинна стати психологічна підготовленість працівників міліції, до структури якої входить:

1) загальна психологічна підготовка — формування базових соціально-етичних якостей, професійних цілей і цінностей культури, що передбачає вміння виконувати професійні завдання з урахуванням їх психологічних аспектів, повагу до людини, орієнтацію на розуміння її психології, прагнення до наукового вивчення психологічних аспектів життєвих ситуацій. Така підготовка забезпечується вивченням психології та насиченням психологічним змістом гуманітарних, загальноюридичних і спеціальних дисциплін, здійсненням цілеспрямованих виховних та соціально-психологічних заходів;

2) спеціальна психологічна підготовка — розвиток і тренування вмінь, навичок та професійно значущих властивостей та якостей, необхідних для виконання конкретних професійних завдань. Така підготовка здійснюється за допомогою застосування активних методів групової та індивідуальної роботи в межах спеціалізованих спецкурсів.

На нашу думку, головними завданнями психологічної підготовки працівників міліції до дій у ситуаціях необхідної оборони мають бути:

1) розвиток професійно-психологічної орієнтованості фахівця, тобто здатності визначати психологічні аспекти в різних ситуаціях професійної діяльності;

2) розвиток і формування професійно значущих властивостей та якостей;

3) набуття знань щодо можливих варіантів екстремальних ситуацій та особливостей їх перебігу, засобів реагування на них;

4) формування вмінь здійснення психологічного впливу на об'єкти професійної діяльності, використання при цьому як вербальних, так і невербальних можливостей;

5) формування психологічної стійкості, впевненості в собі та «психологічної надійності» щодо впливу характерних для службової діяльності психотравмуючих чинників;

6) формування вмінь діагностики та корекції власних негативних психологічних станів, розвиток і вдосконалення вмінь самоконтролю та самовладання в психологічно складних ситуаціях, що виникають при виконанні професійних завдань.

Ці завдання й визначають, на нашу думку, головний зміст психологічної підготовки працівників міліції до дій у ситуаціях необхідної оборони. Основа професійно-психологічної концепції — прикладне навчання, засвоєння не лише теоретичних знань, а й навчання практичному їх застосуванню, розвиток професійно значущих особистісних властивостей та якостей.

Психологічна підготовленість до дій в екстремальних ситуаціях, у тому числі пов'язаних з необхідною обороною, є невід'ємною складовою готовності працівників міліції до професійної діяльності.

У сучасній психологічній науці існує значна кількість підходів до визначення поняття «готовність до професійної діяльності». Однак беззаперечним є твердження, що така готовність є складним особистісним утворенням, до якого входять морально-вольові якості особистості, мотиви діяльності, знання, практичні вміння й навички, індивідуально-психологічні властивості та якості, які забезпечують залучення до нової сфери діяльності й ефективність її виконання.

У контексті нашого дослідження найбільш важливою є психологічна готовність працівника до певних ситуацій професійної діяльності. Аналіз спеціальної літератури дає змогу виділити два основних підходи до визначення такої готовності — функціональний та особистісний. Функціональний підхід розглядає психологічну готовність

до діяльності як певний стан психічних функцій, що забезпечує високий рівень досягнень при здійсненні діяльності. Особистісний підхід визначає психологічну готовність як результат підготовки до певної діяльності, що конкретизується у формуванні певних якостей суб'єкта.

Таким чином, «психологічна готовність до певних ситуацій професійної діяльності» — це оптимальний комплекс індивідуально-типологічних та індивідуально-психологічних властивостей, який включає в себе професійні мотиви, темпераментні й характерологічні особливості особистості; професійні та професійно-психологічні знання, вміння і навички.

На думку провідних науковців у галузі освіти дорослих, вона повинна бути спрямованою не стільки на трансляцію вже наявних знань та формування на їх основі відповідних професійних умінь і навичок, які швидко старіють, скільки на підвищення загальнокультурного рівня працівників, засвоєння ними основ соціальних наук, на розвиток творчого потенціалу, бажання та уміння постійно вчитися¹. Провідною ідеєю безперервної освіти є ідея формування компетентності як здатності вирішувати проблеми, що постають перед професіоналом, самостійно набувати (створювати) необхідні знання та уміння. Відповідно, такий фахівець буде здатен виважено реагувати й на нестандартні чи екстремальні ситуації, які виникають у процесі реалізації професійних обов'язків, що особливо актуально для працівників міліції.

Нині в Україні актуалізувалися чинники, що активізують і загострюють проблему вдосконалення психологічної підготовки працівників: поглиблення та поширення демократичних засад життєдіяльності суспільства, гуманістичні тенденції, відмова від адміністративно-командних методів, що підвищує роль психологічних знань у професійній діяльності ОВС. Отже, психологічна підготовленість працівника — це обов'язкова складова його професійної підготовленості. Тому психологічна підготовка повинна посідати самостійне місце в системі професійної підготовки, що не виключає можливості використання окремих психологічних елементів при проведенні занять зі спеціальної, бойової та фізичної підготовки в спеціалізованих навчальних закладах МВС України та практичних підрозділах ОВС.

Необхідність психологічної підготовки працівників міліції зумовлена, зокрема, їх постійною взаємодією з громадянами різного віку, що часто набуває конфліктного характеру, та необхідністю постійного підтримання психологічної стійкості до впливу стресогенних чинників професійної діяльності. Для цього працівник міліції повинен не тільки розвивати в собі професійно значущі якості, а й уміти уникати негативного впливу емоцій, мінімізувати негативний вплив поширених стереотипів щодо різних категорій громадян, які можуть заважати адекватно сприймати ситуацію та відповідним чином на неї реагувати. Тому включення до системи формування і підвищення професійної майстерності особового складу ОВС психологічної підготовки до дій в екстремальних ситуаціях, у тому числі пов'язаних з необхідною обороною, є науково обґрунтованим і практично виправданим.

При вивченні широкого спектру питань стосовно ситуацій необхідної оборони в діяльності працівників міліції необхідність урахування їх психологічної складової є надзвичайно важливою. Розвиток подій може набути непрогнозованих форм при реалізації професійних завдань, зокрема:

проведення профілактичної роботи з особами, які перебувають на обліку;

¹ Доповіді ЮНЕСКО «Якість населення як основа стабільного розвитку економіки» (1999 р.), «Освіта для прийдешнього тисячоліття» (2000 р.).

поглиблене вивчення осіб, схильних до правопорушень, їх індивідуальних особливостей, уподобань, способу життя;

визначення особливостей функціонування молодіжних груп, що помічені в порушеннях громадського порядку;

установлення позитивної атмосфери, взаємин у проблемних сім'ях, пошук та використання засобів і методів, що покращують становище, тощо.

Характеристика психологічної поведінки працівника міліції в ситуаціях необхідної оборони свідчить про її складність і специфічність, відповідно, визначає високі вимоги до особистості. Тому психологічне забезпечення діяльності має бути спрямоване на формування психологічної готовності працівника до вибору та реалізації такого варіанту реагування, який дозволив би і досягти професійних цілей, і забезпечити власне життя і здоров'я. Знання психології надасть також можливість контролювати власні пізнавальні та емоційно-вольові процеси.

Таким чином, головною метою психологічної підготовки працівників міліції до дій у ситуаціях необхідної оборони є формування готовності до успішного подолання психологічних труднощів оперативно-службової діяльності й правильного врахування її психологічних аспектів. Можна стверджувати, що така психологічна підготовка полягає, насамперед, у розвитку впевненості у собі як особистості загалом та як правоохоронця зокрема.

Поняття «впевненість у собі» поки що нове у вітчизняній та світовій психології. Труднощі з визначенням цього поняття виникли з декількох причин. По-перше, феномен «впевненість» містить у собі багато ознак, які однозначно не визначені й виявляються, як більшість думок і почуттів людини, лише опосередковано – через комплекс зовнішніх поведінкових виявів. По-друге, саме теоретичне розуміння концепту «впевненість» впливає на його повсякденне застосування – як певного стилю поведінки, що виявляється в цілком конкретних ознаках.

Першим, хто ґрунтовно дослідив цю проблему, був Андре Сальтер. У роботі «Умовно-рефлекторна терапія» він припустив, що впевненість – це перевага процесів збудження над процесами гальмування. Дж. Вольпе пояснював невпевненість впливом соціальних страхів, А. Лазарус убачав причини невпевненості в «дефіциті поведінки», недостатньому оволодінні необхідними навичками поведінки. У межах гештальт-теорії основною характеристикою впевненої людини виступає зрілість – відповідальність за себе (довіра своєму життєвому досвіду). Він виділяє впевненість як важливу умову конструктивної самоактуалізуючої поведінки людини.

Таким чином, у світовій психологічній науці в межах психотерапевтичних і психокорекційних практик було виявлено феномен «впевненість у собі» та здійснювалися спроби його теоретичного обґрунтування. Водночас у пострадянській науці єдиним, хто здійснив спробу його концептуалізувати та операціоналізувати шляхом теоретичного й емпіричного осмислення, був В. Ромек. На його думку, змінними та ситуаційно залежними є вияви «впевненості – невпевненості». Проте існує досить стійка характеристика «впевненість у собі», яка може бути виявлена як загальне позитивне когнітивно-емоційне ставлення до власних навичок. Когнітивний компонент упевненості, на думку В. Ромека, є близьким за змістом до концепту «віри у ефективність»; емоційний компонент може бути визначений як сором'язливість та ініціативність у соціальних контактах.

Відповідно, впевненість у собі є властивістю особистості, ядром якої виступає позитивна оцінка індивідом власних умінь, навичок та здібностей як достатніх для

досягнення значущих для нього цілей і задоволення його потреб. Важливим при формуванні впевненості в собі є не стільки об'єктивний життєвий успіх, статус тощо, скільки суб'єктивна позитивна оцінка результатів власних дій та оцінки з боку значущих людей. Позитивні оцінки наявності, «якості» й ефективності власних навичок та здібностей визначають соціальну сміливість у постановці нових цілей і визначенні завдань, а також ініціативу, з якою людина береться за їхнє виконання.

Для формування впевненості важлива наявність позитивного образу «Я», що включає адекватну самооцінку, прийняття відповідальності за власні рішення та життя в цілому, турботу про своє «Я» як духовне, так і фізичне, задоволеність собою та життям, доброзичливість, спокій і самодостатність. Тому важливо розвивати й підтримувати позитивний образ «Я» у дитини з раннього дитинства. Не тільки батьки, а й кожний значущий для дитини дорослий має поважати її прагнення до самоствердження, допомагати їй утримувати свою поведінку в певних межах й уникати такого з нею поводження, що може викликати в неї сумніви у власних силах і своїй значимості й підірвати, ще не стійке, відчуття впевненості в собі.

Упевненість у собі є необхідною умовою існування особистості як суб'єкта активності, здатного до самостійного вибору цілей. Самоорганізація особистості на суб'єктивному рівні неможлива без відчуття впевненості в собі, як повноцінного оволодіння собою, своєю сутністю, як здатності самостійно ставити цілі та діяти відповідно до них, зберігаючи адекватну критичну позицію стосовно себе, здатності передбачати результати дій до їх виконання, самостійно будувати стратегію досягнення цілей відповідно до внутрішніх особистісних змістів. Це означає вміння співвідносити потреби, що виникають, із власними можливостями та з прийнятними для людини способами реалізації, що відповідає соціокультурним орієнтирам певного суспільства в кожній конкретній ситуації.

У контексті нашого дослідження здатність довіряти собі та володіти цінним умінням — знаходити вихід із складних ситуацій, є надзвичайно важливим. Як відомо, людина постійно змінюється, змінює її кожна дія [2]. Саморозвиток полягає в постійному «виході людини за межі себе», межі свого досвіду, а кожний такий «вихід» призводить до зміни самого досвіду, тобто себе самої, і це продовжується нескінченно. «Вихід людини за межі себе» пов'язаний з певним рівнем впевненості людини в собі в тій чи іншій сфері її життєдіяльності.

Таким чином, у різних сферах життєдіяльності людині властивий різний ступінь (чи рівень) впевненості в собі залежно від того, наскільки вона здається авторитетною та успішною сама собі в різних сферах життя у своєму минулому досвіді, а також залежно від того, наскільки для неї значуща сама по собі та чи інша сфера життя.

Оскільки результат будь-якої непередбачуваної активності заздалегідь невідомий, то людині необхідна певна міра впевненості в собі, щоб бути здатною на вчинок, тобто необхідна віра у власні можливості: саме вона робить реальною постановку цілей.

Відповідно, продіагностувавши рівень впевненості в собі, можна порівняти вплив типу реакції особистості в ситуаціях можливості застосування необхідної оборони на її впевненість у собі — з одного боку, й вплив впевненості в собі на тип реакції — з іншого.

Висновок: Підсумовуючи викладене, можна дійти таких висновків:

1) психологічна підготовка працівників міліції до дій у ситуаціях необхідної оборони — цілеспрямований та спеціалізований щодо умов професійної діяльності вид психологічної підготовки, що являє собою організований і систематичний процес, спрямований на формування й розвиток у працівників системи знань, умінь, навичок та професійно значущих психологічних якостей, які забезпечують ефективне

розв'язання професійних завдань у ситуаціях необхідної оборони, а також успішне подолання психологічних труднощів, що при цьому виникають;

2) метою психологічної підготовки працівників міліції до дій у ситуаціях необхідної оборони є формування готовності до успішного подолання психологічних труднощів оперативно-службової діяльності та правильного врахування її психологічних аспектів. Загалом вона повинна полягати в розвитку впевненості в собі як особистості та як правоохоронця.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барко В. І. Розвиток комунікативних умінь керівників міліції та вирішення конфліктів (психолого-педагогічний аспект) : [навч. посіб.] / [Барко В. І., Ірхін Ю. Б., Підюков П. П.]. — К. : Київ. юрид. ін-т, 2005. — 120 с.
2. Божович Л. И. Проблемы формирования личности. Избранные психологические труды / Лидия Ильинична Божович ; [под ред. Д. И. Фельдштейна]. — М. : Моск. психолого-социальный ин-т, 1995. — 352 с.
3. Ірхін Ю. Б. Психопрофілактична робота з персоналом органів внутрішніх справ : [навч. посіб.] / Юрій Борисович Ірхін. — К., 2005. — 148 с.
4. Формування психологічної готовності працівників ОВС до дій в екстремальних ситуаціях затримання озброєного злочинця : [наук.-практ. посіб.] / [Казміренко В. П., Казміренко Л. І., Александров Д. О. та ін.]; за заг. ред. В. В. Коваленка. — Чернівці, 2013. — 96 с.
5. Юридична психологія : [підруч.] / [Александров Д. О., Андросюк В. Г., Казміренко Л. І. та ін.]; заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсеєва. — [2-ге вид., доопрац. та доп.]. — К. : КНТ, 2008. — 352 с.

УДК 351.74

Глибін С. М., заступник начальника
відділу кадрового забезпечення НАВС

Керівник у системі управління персоналом органів внутрішніх справ

Дана стаття присвячена напрямкам роботи з керівниками, що зараховані до резерву керівного складу ОВС. Автором наголошується на необхідності введення у систему роботи з резервом методів, які спрямовані на моделювання у кожного кандидата на керівну посаду оптимальної управлінської поведінки. Особливої значущості діяльності у цьому напрямку набуває враховуючи тенденцію до омолодження начальницького складу ОВС.

Ключові слова: кадри, керівник, резерв, персонал ОВС, управління персоналом ОВС.

Данная статья посвящена направлениям работы с руководителями, которые зачислены в резерв руководящего состава ОВД. Автором отмечается необходимость введения в систему работы с резервом методов, направленных на моделирование у каждого кандидата на руководящую должность оптимального управленческого поведения. Особую значимость деятельность в этом направлении приобретает учитывая тенденцию к омоложению руководящего состава ОВД.

Ключевые слова: кадры, руководитель, резерв, персонал ОВД, управления персоналом ОВД.

This article deals with the areas of the head, which credited to the reserve management of the Department. The author emphasizes the need to introduce the system works with a reserve of methods aimed at modeling each candidate for an executive position optimal managerial behavior. Of particular importance in this activity gets given direction tends to rejuvenate officers of the police.

Key words: staff, manager, reserve police personnel, HR Department.